

Z histórie Dobšinej

Staré banícke mesto Dobšiná leží v údolí Dobšinského potoka v strednej časti Slovenského rudohoria, tvoriacej samostatný podcelok Revúckej vrchoviny - Dobšinské predhorie. Založené bolo na začiatku 14. storočia. Jeho názov je pravdepodobne odvodený od Dobšinského potoka, ktorý sa v historických prameňoch prvýkrát uvádza v roku 1320 ako Dupsina fluvius. Toto pomenovanie sa v súčasnosti považuje za slovanské. Na pevnú historickú pôdu sa prvýkrát dostávame v roku 1326, kedy podľa dohody potvrdenej jágerskou kapitulou poverili Bebekovci (Bubekovci), ktorým územie od roku 1243 patrilo, dedičného richtára Mikuláša, Razlovho syna, usídlit' tu nemeckých baníkov na krupinskom práve. Za to sa mu okrem iného priznávala jedna tretina výnosu miestnych baní.

Vďaka prosperujúcemu baníctvu sa osada postupne vyvinula na mesto. Získala právo meča a v roku 1417 od Žigmunda Luxemburského i jarmočné právo. Od konca 15. storočia sa už v prameňoch uvádza ako mesto ("civitas"). Hoci Dobšiná patrila pod štítnické hradné panstvo, jej obyvatelia boli slobodnými mešťanmi. Vzťah k zemepánovi sa uvoľňoval najmä po vymretí štítnických Bebekovcov (Četnekyovcov) v roku 1594. Po schválení Maximiliánovho banského poriadku v roku 1723 bolo mesto oslobodené od zemepanského poplatku z baníctva a fakticky užívalo práva slobodného kráľovského mesta. v r. 1756 potvrdila Mária Terézia Dobšinej právo na 4 ročné trhy. Konali sa 22. februára, 12. mája, 1. augusta a 8. decembra.

Aj vďaka získaným privilégiám dokázalo mesto prekonať pustošivé vpády. v roku 1540 vyplienil Dobšínú kapitán Muránskeho hradu Matej Bašo. Od roku 1556 bola Dobšiná poplatná fil'akovským Turkom, ktorí ju zákerne prepadli 14. októbra 1584. Mesto vydrancovali a 352 obyvateľov odvliekli do zajatia.

Významnú úlohu zohrávalo mesto v období protihabsburských povstaní. Prekurucké vojská sa dodávala kvalitná oceľ z miestnych hámrov. Počas povstania Františka II. Rákociho boli v Dobšinej zriadené zbrojárske dielne, kde sa vykúvali meče a odlievali delové gule i hlavne pušiek. Tieto dielne museli byť zbúrané po uzavretí Satumarského mieru v r. 1711. Niektoré položili základ miestnemu hutníctvu a železiarskemu priemyslu. Podľa tradície tu saský technik Daniel Fischer už v roku 1680 postavil prvú vysokú pec. Znáмым železiarskym podnikateľom bol najmä Pavol Láni, od roku 1706 krajinský železiarsky inšpektor Františka II. Rákociho. Lánimu sa podarilo vybudovať v Dobšinej pomerne rozsiahly železiarsky komplex. v rokoch 1706 až 1716 dal vybudovať vlastné huty. Nevedno, či už išlo o vysoké pece, pretože ich parametre nie sú známe. Isté je, že v rokoch 1720 -1722 dal postaviť saskými odborníkmi vysokú pec na Hnilci v dnešnej Dobšinskej Maši podľa holandského vzoru. Druhú vysokú pec vo Vyšnej Maši začalo stavať mesto v roku 1755. Tieto pece boli niekoľkokrát prestavané a zanikli v roku 1906, resp. 1919.

Baníctvo na medené a strieborné rudy bolo v rozkveté najmä v 16. až 18. storočí. K jeho krátkemu oživeniu došlo na začiatku minulého storočia, keď bola v roku 1911 založená účastinárska spoločnosť Dobšinské mediarne.

Najväčší rozkvet dosiahlo dobšinské baníctvo v 60-tych a 70-tych rokoch 19. storočia ťažbou kobaltovo-niklových rúd, ktorých ceny na svetových trhoch prudko stúpali. Vyvážali sa predovšetkým do Anglicka, neskôr i do Saska. v rokoch 1862 až 1872 len samotná baňa Zemberg vynášala mestu priemerne 132 940 zlatých čistého zisku ročne. Výnosnosť kobaltových baní umožnila mestu viesť veľkorysú sociálnu

politiku. Všetci obyvatelia mesta boli oslobodení od platenia daní. v 16.-18. storočí sa v Dobšinej ťažila taktiež ortuťová ruda a v rokoch 1862 -1884 bizmutová ruda.

z nerudných surovín sa podnes ťaží chryzolitový azbest, známy od oku 1723. v dobšinskej papierni zaviedli v roku 1824 výrobu azbestového papiera. Neskôr začali obyvatelia vyrábať zo serpentínu ozdobné predmety, ktoré sa predávali pri Dobšinskej ľadovej jaskyni. Azbest sa začal priemyselne ťažiť po roku 1919. Závod bol postavený v roku 1928. Popri baníctve a hutníctve mala vysokú úroveň aj remeselná výroba.

V roku 1770 existovalo na území mesta päťdesiat remeselníckych dielní.

Vynikalo najmä kováčstvo, majúce vlastný cech už v roku 1633. Významnú surovinu poskytovali dobšinské lesy, v ktorých sa pájilo veľké množstvo dreveného uhlia. Známa bola tiež výroba drevených žľabov, ktoré obyvatelia predávali hlavne v Rožňave. v rokoch 1686 -1875 pracovala v Dobšinej papieraň, založená Jánom Czieserom v doline Hottersgrund, východne od mesta. Jej hlavným odberateľom bola tlačiareň v Debrecíne. v roku 1715 k nej pribudla druhá papieraň. Význam Dobšinej podčiarkovala existencia banského súdu, zrušeného v roku 1789. v cirkevnom živote si zasluhuje pozornosť tzv. Dobšinská koalícia, uzavretá v roku 1743, podľa ktorej za superintendenta eva a. v. cirkvi potiského obvodu sa mal striedavo voliť predstaviteľ nemeckej a maďarskej alebo slovenskej cirkevnej obce.

Vynikajúcu povest' malo dobšinské školstvo. Už v 16. stor. tu existovala latinská škola, ktorá sa neskôr vyvinula na nižšie gymnázium. Študovali tu napr.: Juraj Palkovič v rokoch 1784 -861, Pavol Jozef Šafárik 1808 -1810, Karol Kuzmányi 1817 -1820. Táto škola definitívne zanikla v roku 1848. Ešte v roku 1853 bola založená detská opatrovňa - óvoda ako vôbec jedna z prvých v Uhorsku. Zoštatnená bola v roku 1900. v roku 1892 bola otvorená štátna meštianska chlapčenská škola, ktorá patrila medzi najmodernejšie vybavené školy v Uhorsku. v rokoch 1896 - 97 bola postavená nová budova školy (dnes budova Gymnázia). v roku 1888 bola otvorená dievčenská meštianska škola, pri ktorej bol v r. 1904 zavedený tiež kurz ručných prác. v roku 1909 bola na mieste starej základnej školy postavená pre dievčenskú školu nová budova s priečelím k evanjelickému kostolu (dnes budova učňovskej školy). v roku 1885 bola v meste zriadená obecná učňovská škola. Svojím významom presahovala hranice Gemerskej župy mestská banícka škola, existujúca s prestávkami v rokoch 1860 -1895. Medzi stavebnými pamiatkami dominuje ev. a. v. kostol, budovaný zo staršieho kostola koncom 15. storočia, v roku 1891 úplne prestavaný.

Drevený katolícky kostol a fara boli postavené v roku 1745. Na ich mieste bol v roku 1792 vybudovaný dnešný katolícky kostol sv. Františka Xaverského. Pôvodnú drevenú zástavbu mesta spustošil obrovský požiar 19. júla 1855, ktorý zničil aj novú radnicu. V rokoch 1868-69 dalo preto mesto postaviť dnešnú reprezentačnú radnicu.

Koncom 19. storočia sa začala prejavovať kríza dobšinského baníctva. Vyst'ahovalectvo kulminovalo v desaťročí 1880 -1890, kedy počet obyvateľov poklesol z 5 592 na 4 643. v 19. storočí bola Dobšiná už jedinou nemeckou enklávou v Gemeri, ale od prelomu storočí sa začali obyvatelia silne pomadžarčovať. Taktiež sústavne narastal počet obyvateľov slovenskej národnosti. Na bojiskách I. svetovej vojny bojovalo vyše 500 Dobšinčanov, z nich takmer 100 zahynulo. v roku 1934 bol v parku pri námestí odhalený pomník padlým vo svetovej vojne. Dôsledkom poprevratovej neistoty bola tzv. Dobšinská vzbura, pri ktorej bol 11. júna 1919 na Dlhom vrchu (Langenberg) smrteľne zranený stotník Jozef Sedlák zo 71. pešieho

pluku. Vodcovia vzbury boli odsúdení a mesto muselo zaplatiť vojenskú kontribúciu vo výške 50 000 korún.

Za predmníchovskej ČSR pretrvávajúca stagnácia dobšinského baníctva vyvolávala chronickú nezamestnanosť a sociálne otrasy. v meste boli len štyri priemyselné podniky zamestnávajúce viac ako 20 robotníkov. V revolučnom hnutí vedenom KSC mali mimoriadny význam boje nezamestnaných. Už v roku 1919 bol založený výbor nezamestnaných – azda prvý na Slovensku. Demonštrácie vyvrcholili v rokoch svetovej hospodárskej krízy.

Dobšinský drevopriemysel, úč. spol., akciová spoločnosť Azbest, Banské a hutnícke závody Mannesmann-Koburg a Mestské bane. v politickom živote mala najsilnejšie pozície Komunistická strana (približne jedna tretina voličov) a Slovenská ľudová strana, o niečo menej hlasov získala Spišsko-nemecká strana.

V rokoch 1938 -1945 bola Dobšiná okresným mestom. Počas Slovenského národného povstania tu pôsobil revolučný Okresný národný výbor (predseda Karol Rusňák), ktorý vydával vlastný cyklostylovaný časopis *Náš boj*. V Dobšinej sídlilo veliteľstvo 12. práporu (Kaktus) a 15. práporu (Astra) 2.tactickej skupiny povstaleckej armády. V dobe od 2. 9. do 21. 10. 1944 bola v Dobšinej zriadená vojenská poľná nemocnica Zdravotnej správy 1. čs. armády na Slovensku. Jej veliteľom bol poručík v zálohe MUDr. Viliam Chorváth. Liečilo sa v nej 250 pacientov.

20.12.1944 bol na námestí popravený Karol Adler, veliteľ spojenej partizánskej skupiny *Petőfi Sándor*. 27. 1. 1945 oslobodili Dobšínú vojská 4. rumunskej armády zborového generála *Dascalesca*. v roku 1969 bol na Námestí troch ruží odhalený pamätník SNP, ktorého autorom je *Vojtech Löffler*. Dobšiná bola za účasti v SNP vyznamenaná Radom Červenej hviezdy a Pamätnou medailou SNP.

Poslednú svetlejšiu kapitolu, ktorá však Dobšinej už pôvodnú slávu nevrátila, začala písať ťažba azbestu. Jeho ložisko je však dnes už značne vyčerpané a ťažba je zastavená. Po úpadku baníctva a železiarstva sa začalo v Dobšinej intenzívnejšie rozvíjať poľnohospodárstvo, chov oviec a koní.